

Громадянське виховання як метод правової соціалізації учнів

Алла Тітова,
вчитель-методист Харківської
загальноосвітньої школи № 42

Проаналізовано значення громадянської освіти та виховання в підвищенні рівня правової свідомості та правової культури учнів, показано її вплив на процеси соціалізації дітей. Доведено доцільність розроблення та впровадження в процес навчання і виховання реалістичної моделі життєвої ситуації, через залучення дітей до вирішення реальних проблем особистості зокрема та громадської спільноти взагалі.

Ключові слова: громадянське суспільство, правова свідомість, правова соціалізація, правові норми, демократизація відносин у дитячому колективі, рольова гра, громадянська освіта, громадянське виховання.

Проаналізовано значення громадянського виховання і виховання в підвищенні рівня правового свідомості та правової культури, показано її вплив на процеси соціалізації дітей. Доказана цілесобразність розроблення та впровадження в процес навчання і виховання реалістичної моделі життєвої ситуації, через залучення дітей до вирішення реальних проблем особистості зокрема та громадянського суспільства в цілому.

Ключевые слова: гражданское общество, правовое сознание, правовая социализация, правовые нормы, демократизация отношений в детском коллективе, ролевая игра, гражданское образование, гражданское воспитание.

В усі часи й епохи, в усіх цивілізованих країнах суспільство, педагогіка, школа ставили перед собою завдання — виховати громадянина, тобто людину з певним колом її прав і обов'язків, яка поважає і дотримується норм і правил співжиття, прийнятих у певній країні, традицій своїх співвітчизників. На це спрямовується діяльність державних інститутів, Конституція, мораль, право, ідеологія.

Пошуком оптимальних варіантів реалізації проблем громадянської освіти та виховання особистості займався науковий творчий колектив у складі М. Боришевського, К. Чорної, І. Тараненка, С. Рядова під керівництвом академіка АПН України О. Сухомлинської. Результатом їхньої плідної праці став важливий програмний документ "Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності", з'явилася концепція Громадянської освіти в Україні (Трансатлантичний проект). У цих документах, а також у наукових дослідженнях П. Ігнатенко, В. Поплужного, Н. Косаревої, Л. Крицької наголошується, що актуальність громадянської освіти в сучасному українському суспільстві великою мірою зумовлюється потребою державотворчих процесів та відродження нації на засадах демократії, гуманізму, соціальної справедливості [2, с. 1].

Сучасне суспільство потребує такої форми політичної організації, яка б забезпечувала розкриття творчого потен-

ціалу людини. Це можливо лише за умови вільного, демократичного устрою, де провідною є формула "вільна людина — розвинуте громадянське суспільство — сильна держава".

Мета статті — проаналізувати значення громадянської освіти та виховання в підвищенні рівня правової свідомості та правової культури учнів, показати її вплив на процеси соціалізації дітей, довести доцільність розроблення та впровадження у процес навчання та виховання реалістичної моделі життєвої ситуації, через залучення дітей до вирішення реальних проблем особистості зокрема та громадської спільноти взагалі.

Громадянське виховання — процес формування громадянства як інтегрованої якості особистості, що дає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично і юридично дієздатною та захищеною. Якщо школа допоможе дитині набути досвіду особистих демократичних взаємовідносин, то в майбутньому, будуючи своє життя, беручи участь у дорослому житті, вона житиме, як людина вільна, у згоді з цінностями демократичного суспільства. Важливу роль у цьому плані відіграють усі ланки системи освіти загалом і громадянська освіта та виховання зокрема.

Становлення громадянського суспільства і побудова правової держави неможливі без підвищення рівня правової свідомості та правової культури всього населення, особливо молоді. Як відомо, правосвідомість — вид суспільної свідомості, яка включає сукупність переконань, поглядів, оцінок, ідей, концепцій, теорій, що характеризують ставлення людини до права. Проблеми правової свідомості кожного громадянина, особливо молодого, з урахуванням його девіантної поведінки, мають важливе значення. Це пов'язане з тим, що самі соціальні норми, порушення яких і є сутністю девіантної поведінки, помітно відрізняються в різних суспільствах. Поведінка та діяльність особистостей відповідає не лише внутрішнім механізмам їхньої мотивації, інтересів та цінностей. На поведінку людини впливають існуючі соціальні норми. У процесі соціалізації особистості вони формують рівень її культури і свідомості. Життєдіяльність, соціальні умови, впливаючи на індивіда, змінюють його, у результаті чого змінюється не лише він сам, а й чинники, які до цього призвели. Соціалізація — процес соціального розвитку особистості, формування її соціальних якостей, який здійснюється в ході її діяльності та спілкуванні з іншими людьми.

Право, як вид соціального регулювання, здійснює прямий вплив на процеси соціалізації, орієнтуючи особистість у різноманітній соціальній дійсності. Правова соціалізація — це не тільки формування навичок соціальної поведінки, яка відповідає правовим нормам суспільства, а й сприяння таким нормам, виникненню внутрішньої мотивації, що орієнтує особистість на їхнє додержання. Початком цього процесу є засвоєння у дитинстві норм соціальної поведінки, спілкування та взаємодія людей, соціальних заборон і вимог. У процесі правової соціалізації відбувається поступова інтеграція особистості в широкий соціальний контекст, перехід її до повноцінної участі в функціонуванні громадянського суспільства та держави.

Специфіка соціальної функції школи полягає в необхідності визначення особливостей соціального замовлення, що передбачає аналіз того, якого саме громадянина потребує і чекає суспільство на цьому етапі свого розвитку. Школа змінюється разом із суспільством, оскільки вона є його дзеркалом. Змінюється учень, тому вчитель має тримати руку на пульсі всіх цих змін, використовуючи різні нові

методики та технології. Умовами реалізації цього завдання є взаємозв'язок виховних завдань і завдань соціального розвитку демократичного суспільства, координація взаємодії соціальних інститутів, які впливають на особистість, забезпечення комплексу соціально-педагогічної допомоги і захисту дітей, орієнтація виховного процесу на реальні можливості соціуму, врахування його найрізноманітніших чинників.

Найважливішою складовою громадянської освіти є моральність особистості, тобто совість, чесність, чуйність, милосердя, толерантність, правдивість, гідність, повага і любов до своїх батьків, народу. Закони моралі полегшують сприйняття норм правових, які, в свою чергу, сприяють глибшому усвідомленню моральних істин. Моральна свідомість дає змогу побачити і відчути ту межу моральної поведінки, за якою починаються аморальні й протиправні вчинки. Високоморальна свідомість стимулює соціально цінну поведінку, застерігає від правопорушень.

Зрозуміло, що виховувати громадянина демократичної України необхідно через залучення дітей до вирішення реальних проблем особистості зокрема та громадської спільноти взагалі. Доросле населення нашої країни опинилося в ситуації педагогічного паралічу. Воно не мало досвіду життя в громадянському суспільстві, отже не в змозі підготувати своїх дітей до життя в умовах ринкової економіки. Та, якщо реального досвіду немає, його можна змодельовати. З цього випливає, що для нормального становлення й розвитку особистості та повноцінної підготовки її до життя в сучасному громадянському суспільстві необхідні:

- демократичне життєвляштування дитячого колективу;
- реальне функціонування в ньому правових, економічних та господарських відносин.

Тобто, дітям необхідна гра в громадянське суспільство. За влучним висловом А. Макаренка, гра для дитини має "те саме значення, яке в дорослого має діяльність, робота, служба. Яка дитина в грі, така з багатьох поглядів вона буде в роботі, коли виросте. Тому виховання майбутнього діяча відбувається насамперед у грі". Чим менші діти, тим більше значення в їхній діяльності має гра. Учителю, який недооцінює роль гри у формуванні правової соціалізації особистості, не зможе досягти великих успіхів у своїй праці. Важливою умовою впливу гри на учнів є активна участь самих дітей не тільки в проведенні ігор, а й у створенні їх. Педагог завжди повинен уявляти собі мету гри і йти саме до цієї мети. Особливо важливе значення у житті дитини мають рольові ігри, в яких діти відтворюють у доступній для себе формі ті соціальні відносини, які складаються у суспільстві. Взявши на себе певну роль, дитина виконує необхідні правила, обов'язки і засвоює ці правила, набуває навичок і

звичок правомірної, соціально корисної поведінки. Діти не граються, а живуть в ігровому середовищі вже сьогодні, набуваючи безцінного досвіду нової соціальної взаємодії. Є давній вислів, що майбутнє людини залежить від тих ігор, у які вона гралася в дитинстві.

Це можна підтвердити функціями гри, які сприяють набуттю знань, вмінь та навичок, необхідних для людини:

1. *Соціокультурна*. Гра виступає ефективним засобом соціалізації, що вміщує цілеспрямований вплив на учасників, засвоєння цінностей даного середовища.

2. *Комунікативна*. Гра надає можливість моделювати ситуації та обирати різні шляхи їхнього розв'язання: одноособі, групові, колегіальні. Вводить людину в світ складних життєвих взаємин.

3. *Самореалізацій*. Гра передбачає моменти досягнення особистого успіху, конкуренції, перемоги, що створює ситуації самовираження, самореалізації.

4. *Діагностична*. Учасник в умовах гри може пересвідчитись у рівні свого інтелекту, творчості, вмінні спілкуватись, у рівні володіння набутими знаннями та вміннями.

5. *Корекційна*. Гра передбачає через моделювання умовних ситуацій у подальшому корегувати реальну діяльність.

6. *Розважальна*. Гра вносить різноманітність, викликає позитивні емоції. Створює сприятливу атмосферу для спілкування. Справедливо сказано: "Придбаєш у грі — знадобиться у житті".

Найпоширеніша тематика рольових ігор: "Приймання гостей", "Поїздка в громадському транспорті", "Ми пішоходи", "У магазині", "Конкурс майбутніх президентів", "Вибори мера", "Я і мої права", "Подорож країнами права і моралі", "Я громадянин своєї держави", "Козацькі забави" тощо.

Таким чином, свідомістю громадян країна сильна економічно, політично, морально. Тому для успішного процесу становлення громадянина вчитель має знаходити моделі оптимальної організації навчально-виховного процесу, основою якого стає переважаюча діяльність учнів, організована вчителем.

Список використаної літератури

1. *Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти* : навч.-метод. посіб. / П. Р. Ігнатенко, В. Л. Поплужний, Н. І. Косарева, Л. В. Крицька. — К. : ІЗМН, 1997. — 252 с.
2. *Сухомлинська О. В.* Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності / О. В. Сухомлинська // Дошкільне виховання. — 2003. — № 2. — С. 3—8.